

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЛОГІСТИЧНОЇ РЕКРЕАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано стан механізму фінансового забезпечення туристичної сфери, наведено етапи розробки механізму фінансового забезпечення ЛРСР. Описано джерела формування бюджету ЛРСР і розроблено методику його формування.

The state mechanism of financial support of tourist sphere is analyzed and the stages of development of mechanism of financial support LRSR are investigated in this article. The sources of budget LRSR and the technique of its formation are described.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Реалізація стратегії розвитку ЛРСР України неможлива без розробки дієвого механізму фінансового забезпечення. Стратегії розвитку елементів ЛРС, методи інтенсифікації економічних потоків ЛРСР потребують значних фінансових витрат.

С. С. Захарчук зазначає, що «туристична галузь – це галузь, яка при порівняно невеликих витратах може дати значний прибуток, адже оборотність капіталу у цій галузі у 4 рази вище, ніж у середньому в інших галузях світового господарства, при цьому витрати на створення одного робочого місця в інфраструктурі туризмі в 20 разів менші, ніж у промисловості» [1]. Тому вирішення питань фінансового забезпечення розвитку ЛРСР має не лише регіональне, але й державне значення.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Фінансово-економічні проблеми розвитку туристичної галузі досліджуються в працях таких вітчизняних та зарубіжних учених як: С. Байлик, Ю. Байназаров, І. Балабанов, В. Безносок, М. Биржаков, Ю. Варланов, Т. Гнатюк, В. Гуменюк, Б. Данилишин, М. Долішній, О. Дубікова, С. Захарчук, В. Євдокименко, В. Квартальов, А. Кулінська, Н. Коленда, Г. Костенко, В. Кифяк, С. Мельниченко, Г. Папірян, Д. Стеченко, В. Федорченко, І. Школа, О. Чайковська, Г. Яковлєв та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Теоретичного обґрунтування механізму фінансового забезпечення ЛРСР не існує, що зумовлює необхідність його розробки.

Постановка завдання. Метою статті є необхідність виділення основних етапів розробки механізму фінансового забезпечення ЛРСР, визначення джерел формування механізму фінансового забезпечення ЛРСР, розробка методики розподілу бюджету ЛРСР.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки, формування механізму фінансового забезпечення ЛРСР складний і багатогранний процес, то пропонуємо виділити основні етапи його розробки:

I етап. Визначення джерел формування фінансового забезпечення розвитку ЛРСР та учасників цих фінансових відносин.

II етап. Визначення методів розподілу бюджетних коштів ЛРСР.

Джерела формування фінансового забезпечення розвитку ЛРСР за джерелом походження поділяються на державні, комбіновані, приватні та міжнародні. За видом – на позичкові, інвестиційні, бюджетні кошти та кошти фондів підтримки. Опишемо детально кожен із видів цих джерел.

Позичкові кошти. Фінансову підтримку розвитку ЛРСР можуть надавати банківські установи, небанківські фінансово-кредитні установи та міжнародні фінансові установи.

Для розвитку системи кредитування ЛРСР органами державної та місцевої влади повинні розроблятися різноманітні програми для: зниження процентних ставок по

банківському кредитуванню рекреаційних підприємств; реалізації проектів отримання кредитів на пільгових умовах для фінансування рекреаційних об'єктів, які володіють найбільш високим потенціалом. Необхідно внести зміни до чинного законодавства щодо часткового покриття державою відсотків за кредитами комерційних банків для здійснення соціально важливих інвестиційних проектів щодо розбудови інфраструктури ЛРСР та законодавчо забезпечити надання пільг у оподаткуванні доходів комерційних банків, які надають кредити на розвиток особливо важливих для ЛРС рекреаційних підприємств.

В умовах нестабільності економіки ефективним способом кредитування учасників ЛРСР може стати іпотечне кредитування, яке є ефективним засобом захисту інтересів кредиторів.

Перспективним джерелом фінансового забезпечення удосконалення матеріально-технічної бази ЛРСР може стати лізинг. Цей вид кредитування є дуже вигідним для учасників ЛРС, оскільки за його допомогою вони зможуть не лише оновити обладнання, але й зекономити кошти, які будуть направлені на розвиток ЛРСР.

Перспективним джерелом фінансування розвитку ЛРСР є фінансові ресурси небанківських фінансово-кредитних установ – страхових компаній, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів тощо.

Органи регіональної влади повинні активно працювати над можливостями залучення кредитних ресурсів міжнародних організацій, що фінансують інвестиційні проекти. Такими організаціями є Європейський інвестиційний банк, Європейський фонд регіонального розвитку, Міжнародна асоціація розвитку (група Світового банку) та інші. Було б доцільним проведення переговорів з міжнародними фінансовими установами щодо можливості відкриття «кредитних ліній» на фінансування пріоритетних проектів розвитку ЛРСР. На першому етапі зведені об'єкти могли б знаходитися у державній власності, а після відновлення економічного зростання – приватизовані на конкурсних засадах.

Наступне джерело формування фінансового забезпечення розвитку ЛРСР – бюджетні кошти. Видатки державного бюджету України на розвиток туристичної галузі здійснюються через Державну службу туризму і курортів України за такими статтями: «Фінансова підтримка створення умов безпеки туристів та розбудови туристичної інфраструктури міжнародних транспортних коридорів та магістралей в Україні»; «Фінансова підтримка розвитку туризму».

Бюджетне фінансування туристичної галузі не є системним і концентрується за одноманітними напрямками. Наприклад, за статтею «Фінансова підтримка розвитку туризму» кошти спрямовуються в основному на впровадження стандартів у галузі туризму, на проведення інформаційних акцій та рекламно-інформаційних кампаній з метою залучення зовнішніх туристів, на забезпечення міжнародної діяльності в галузі туризму. Проте, таких видатків недостатньо для ефективного розвитку ЛРСР.

За даними Державної служби туризму і курортів України обсяги послуг, які надають рекреаційні підприємства, кожного року зростають. За п'ять останніх років їх обсяг зріс у 3,3 рази. Платежі до бюджету рекреаційних підприємств збільшуються не такими динамічними темпами, але зрушення є помітними (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка обсягів наданих рекреаційних послуг і платежів до бюджету рекреаційними підприємствами України за 2006–2010 рр. (складено автором за даними [2])

Показники	2006	2007	2008	2009	2010
Обсяг послуг, наданих рекреаційними підприємствами, млн. грн.	2800,0	3800,0	5500,0	8052,0	9388,0
Платежі до бюджету рекреаційних підприємств, млн. грн.	112,9	131,3	174,0	208,1	196,0
Питома вага обсягу послуг, наданих рекреаційними підприємствами у ВВП України, %	0,63	0,70	0,76	0,85	1,03

Якщо порівняти обсяги послуг, наданих рекреаційними підприємствами, і обсяги ВВП, то бачимо їх незначну питому вагу. Проте, спостерігається тенденція зростання даного показника з 0,63% у 2006 р. до 1,03% у 2010 р., що свідчить про збільшення ролі галузі рекреації в економіці країни.

Субвенції на розвиток ЛРС виділяються за умов, коли бюджет, який отримує субвенцію, забезпечує покриття встановленої для нього частки видатків. Зазвичай, вони виділяються із бюджету розвитку, а не на фінансування поточних витрат. Дотації на розвиток ЛРСР виділяються як кошти для збалансування бюджетів. Дотація видається саме для покриття тих видатків, на які не вистачає доходів і, як правило, в розмірі, який визначається як різниця між видатками і доходами.

Дохід від державно-приватного партнерства. Іноземний досвід доводить, що державно-приватне партнерство у сфері туризму може стати ефективним механізмом залучення додаткових фінансових джерел. Фактично, приватно-державне партнерство є формою оптимізації виконання державою своїх обов'язків перед суспільством за допомогою залучення як інститутів державного, так і приватного секторів економіки.

Державно-приватне партнерство має багато переваг для застосування у ЛРСР. Головною перевагою є те, що, з одного боку, багато об'єктів ЛРС не можуть бути приватизовані у зв'язку зі стратегічною, економічною та соціально-політичною значимістю. Проте, з іншого боку, в державному бюджеті немає достатніх коштів, які б дозволили забезпечити належне функціонування цих об'єктів. Саме для того, щоб вирішити цю суперечність, можна успішно використовувати концепцію державно-приватного партнерства, яке виступає альтернативою приватизації стратегічно важливих об'єктів державної власності. Також державно-приватне партнерство дозволяє додатково залучити ресурси та технології, оптимізувати ризики, запобігти виникненню корупційних факторів [3].

В ЛРСР механізм державно-приватного партнерства можна використовувати найбільш ефективно, оскільки вітчизняна туристична інфраструктура є дуже зношеною, а реконструкцію чи будівництво нових об'єктів у відносно короткі строки можна здійснити лише за умови залучення приватного капіталу. Виконання цього завдання дало свої результати під час проведення Євро-2012. Яскравим прикладом державно-приватного партнерства стало будівництво нового терміналу в Міжнародному аеропорту «Київ» («Жуляни»), який був збудований за кошти приватного інвестора.

Фінансування державно-приватного партнерства може здійснюватися за рахунок: фінансових ресурсів приватного партнера; фінансових ресурсів, запозичених в установленому порядку; коштів державного та місцевих бюджетів; інших джерел, не заборонених законодавством [3].

Державна підтримка здійснення державно-приватного партнерства може здійснюватися шляхом надання державних гарантій та фінансування за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів та інших джерел згідно із загальнодержавними та місцевими програмами або в інших формах, передбачених законом.

У 2009 р. був створений перший проект державно-приватного партнерства у сфері туризму «Проекту підтримки внутрішнього і в'їзного туризму України» між Міністерством культури і туризму України, державним підприємством «Національний туристичний офіс» та Асоціацією лідерів турбізнесу України. Цей проект об'єднав зусилля провідних туроператорів України з метою сприяння Міністерству культури і туризму України у формуванні мережі національних туристичних маршрутів, забезпеченні належного туристичного обслуговування гостей та учасників фінальної частини Чемпіонату Європи з футболу 2012 р. в Україні. Фінансування заходів здійснюватиметься за рахунок внесків провідних туроператорів України. Внески формуються з відрахувань з кожного туру, реалізованого туроператорами-членами Асоціації лідерів турбізнесу України через турагентів, які пройшли добровільну перевірку та отримали право використовувати «Знак Якості АЛТУ». Координацію та реалізацію заходів в межах Програми здійснює ДП «Національний туристичний офіс» [4].

Сьогодні в межах «Проекту підтримки внутрішнього і в'їзного туризму України» реалізовано перші заходи, триває інформаційно-рекламна кампанія, спрямована на підвищення інтересу до внутрішнього туризму, вітчизняних туристичних ресурсів як з боку суб'єктів туристичної діяльності, так і з боку туристів.

Планується в межах Проекту створення Туристичного прес-клубу за підтримки лідерів турбізнесу України. Прес-клуб організовується з метою забезпечення об'єктивного висвітлення ключових проблем і завдань в туризмі; популяризації національних туристичних маршрутів; створення сприятливого інформаційного поля для реалізації програм підтримки і розвитку всіх видів туризму в Україні.

Для подальшої активізації державно-приватного партнерства в Україні взагалі та в ЛРСР зокрема, необхідно комплексно оновити законодавство про концесії та розпорядження землею тощо. Необхідно розробити оптимальну схему управління державно-приватним партнерством через створення єдиного спільного органу у формі некомерційного партнерства, основними функціями якого мають бути: управління розвитком державно-приватного партнерства; організація збору та систематизація проектів партнерства, створення бази даних по проектах; проведення експертизи проектів; проведення конкурсів серед претендентів на отримання державної підтримки проектів; надання консалтингових послуг для партнерів; розробка реєстру державної власності в сфері рекреації.

Наступний вид джерел формування фінансового забезпечення розвитку ЛРСР – кошти фондів підтримки.

В першу чергу розглянемо гранти на розвиток ЛРС. Для того, щоб отримати грант необхідно створити спеціальний фонд підтримки розвитку ЛРСР, підготувати детальний план, вказати необхідні витрати (частину витрат заявник бере на себе). Тоді організація, яка проводить грант, розглядає подану заявку, проводить конкурс між усіма замовниками. Оскільки, для розвитку ЛРСР необхідним є впровадження ресурсозберігаючих технологій, наукових розробок у сфері видобутку рекреаційних ресурсів тощо, то відповідно є потреба в фінансуванні наукових досліджень у цих напрямках. Таке фінансування може відбуватися за рахунок грантових коштів.

Ще одним джерелом фінансового забезпечення розвитку логістичних рекреаційних підприємств є благодійні внески на розвиток ЛРСР благодійних фондів та агенцій.

Для отримання позабюджетних асигнувань під державні гарантії, в першу чергу, потрібно залучити державні обласні адміністрації, комерційні банки, фінансово-промислові групи, спільні підприємства і рекреаційні підприємства. Таке співробітництво своєю кінцевою метою повинно мати створення фінансового концерну, а діяльність такого угруповання повинно бути направлена на будівництво нових, що відповідають світовим вимогам, суб'єктів ЛРСР.

Обов'язковою передумовою цих заходів є те, що гарантом повинна виступити держава в особі Уряду або Національного банку України. Державні гарантії подібних проектів за емісійними зобов'язаннями учасників передбачають виключення неприродних «форс-мажорних» обставин [4].

Міжнародна технічна допомога виділяється фонду підтримки розвитку ЛРСР на навчання та підвищення кваліфікації спеціалістів у галузі системи; на обмін спеціалістами у рекреаційній, туристичній та логістичній сферах.

Під соціальними інвестиціями будемо розуміти вкладання коштів у об'єкти та проекти ЛРСР задля отримання соціального ефекту в довгостроковій перспективі. Основними чинниками здійснення соціальних інвестицій є готовність інвесторів визначити та сприйняти «соціальний прибуток» або соціальний ефект як обмін на грошові кошти. Окрім того, соціальні інвестиції характеризуються довгостроковими зобов'язаннями та системністю пропонованих рішень.

Розглянувши джерела формування фінансового забезпечення розвитку ЛРСР, перейдемо до другого етапу – до методу розподілу бюджетних коштів.

II етап. Одним із основних завдань стратегії розвитку ЛРСР є оптимізація обсягів

фінансових ресурсів системи, які спрямовуються на реалізацію її цілей.

В умовах обмеженості фінансових ресурсів важливе місце на різних етапах реалізації стратегій розвитку ЛРСР належить розподільчим процесам, адже вдалий та обґрунтований розподіл коштів може стати основним логістичним інструментом вирішення проблем розвитку рекреаційних систем регіонів. Мобілізуючи фінансові ресурси на реалізацію пріоритетних завдань, регіональна влада спроможна стимулювати розвиток ЛРСР.

Об'єктивна необхідність пріоритетності зумовлена суперечностями між зростанням потреб і фінансовими можливостями їх задоволення. Тому оптимізація за допомогою економічно-математичного апарату напрямків фінансового забезпечення розвитку ЛРСР сьогодні є надзвичайно нагальною проблемою, особливо кризь призму необхідності підвищення якості надання рекреаційних послуг. За таких умов на перший план виступає завдання логістичного розподілу наявних фінансових ресурсів.

Формування пріоритетних завдань фінансового забезпечення вимагає певного методологічного та практичного підґрунтя, яким може слугувати отримана у процесі проведення аналітичного дослідження інформація. Такими даними є інтегральні показники розвитку ЛРСР – забезпеченість системи рекреаційними ресурсами, рекреаційною інфраструктурою та потоком рекреантів.

З метою реалізації цілей стратегій розвитку ЛРСР, покладених на бюджет розвитку системи, на думку авторів статті, методика його розподілу повинна передбачати такі положення:

1. Бюджет ЛРСР доцільно поділити на дві частини: стимулюючий та підтримуючий бюджети розвитку. Визначення обсягів кожного з них здійснюється, виходячи із співвідношення кількості ЛРСР, які значною мірою потребують підтримки або ж стимулювання розвитку.
2. Необхідно усі ЛРСР України поділити на дві групи: ті, що потребують підтримки з бюджету, та ті, що потребують стимулювання. Критерієм такого поділу має слугувати рівень фінансового забезпечення та рівень фінансової спроможності ЛРСР. Фінансова спроможність ЛРСР визначається за допомогою показника фінансового левериджу:

$$\Phi_l = \frac{Kz + Dz}{Bk} = \frac{Pk}{Bk}, \quad (1)$$

де Φ_l – показник фінансового левериджу;

Kz – короткострокові зобов'язання ЛРСР;

Dz – довгострокові зобов'язання ЛРСР;

Bk – власний капітал ЛРСР;

Pk – позичковий капітал ЛРСР.

Нормативне значення для цього показника знаходиться в діапазоні: 0,5–0,8.

Визначення обсягів бюджетів розвитку здійснюється, виходячи із співвідношення кількості регіонів, які потребують підтримки або стимулювання.

1. Загальний бюджет розвитку ЛРСР визначається як сума стимулюючого та підтримуючого бюджетів:

$$Br = Bc + Bn, \quad (2)$$

де Br – бюджет розвитку ЛРСР;

Bc – стимулюючий бюджет розвитку ЛРСР;

Bn – підтримуючий бюджет розвитку ЛРСР.

2. Загальна сума стимулюючого бюджету розвитку ЛРСР розраховується за формулою:

$$Bc = \frac{Br \times \sum \alpha \times R}{\sum_{i=1}^n R}, \quad (3)$$

де R – рейтинг ЛРСР за інтегральним показником рівня фінансової забезпеченості;

α – коефіцієнт вагомості стимулюючого бюджету розвитку для певного типу ЛРСР;

$\sum_{i=1}^n R$ – сума рейтингів усіх ЛРСР.

3. Стимулюючий бюджет розподіляється між типами ЛРСР, які його потребують, виходячи із співвідношення:

$$Bc_i = \frac{Bc \times \%Pi}{100\%}, \quad (4)$$

де Bc_i – стимулюючий бюджет для ЛРСР i -того типу моделі розвитку системи;

$\%Pi$ – частка податків, зібраних у ЛРСР i -того типу до загальної суми податків, зібраних у всіх ЛРСР країни, яка визначається за формулою:

$$\%Pi = \frac{\sum_{i=1}^m Pi}{\sum_{i=1}^n P}, \quad (5)$$

де $\sum_{i=1}^m Pi$ – сума податків, зібраних у ЛРСР i -того типу моделі розвитку, що підлягають стимулюванню;

$\sum_{i=1}^n P$ – сума податків, зібраних у всіх ЛРСР країни.

4. Стимулюючий бюджет розподіляється між ЛРСР одного типу відповідно із досягнутими результатами їх фінансово-господарської діяльності та економічної активності. Його можна розрахувати, виходячи із співвідношення:

$$Bc_j = \frac{Bc_i \times P_j}{\sum_{i=1}^m P_i}, \quad (6)$$

де Bc_j – стимулюючий бюджет j -тої ЛРСР, що відноситься до i -того типу моделі розвитку ЛРСР;

P_j – податки, зібрані у j -тій ЛРСР.

Доходи місцевих бюджетів як база розподілу стимулюючого бюджету дозволить посилити стимулюючий ефект для ЛРСР у нарощенні власної фінансової бази.

5. Підтримуючий бюджет доцільно застосовувати для ЛРСР, у яких спостерігається низький рівень фінансового забезпечення розвитку, низька фінансова спроможність і для покращення ситуації необхідна зовнішня підтримка. Обсяг підтримуючого трансферту можна визначити за формулою:

$$Bn = \frac{Br \times \sum_{i=1}^k \delta \times R}{\sum_{i=1}^n R}, \quad (7)$$

де Bn – бюджет на підтримку розвитку ЛРСР;

k – множина ЛРСР, які потребують підтримки;

$\sum_{i=1}^k R$ – сума рейтингів ЛРСР, що потребують підтримки;

$\sum_{i=1}^n R$ – сума рейтингів усіх ЛРСР.

δ – коефіцієнт значимості підтримуючого бюджету розвитку для певного типу ЛРСР, який визначається як: $\delta = (1 - \lambda)$.

Відповідно $\frac{\lambda}{\delta}$ – відносний рівень корисності від стимулюючого трансферту, а $\frac{\delta}{\lambda}$ – відносний рівень корисності від підтримуючого трансферту.

Очевидно, якщо $\delta = 1$ ($\lambda = 0$), то трансферт авансується лише на підтримку розвитку ЛРСР, якщо ж $\delta = 0$ ($\lambda = 1$), то трансферт спрямовується лише на стимулювання розвитку ЛРСР; якщо ж $\delta = \lambda = 0.5$, то регіональний трансферт пропорційно розподіляється на стимулювання та підтримку розвитку ЛРСР.

6. Аналогічно до стимулюючого бюджету підтримуючий бюджет можна розподілити між ЛРСР за типами моделі розвитку таким чином:

$$B_{\Pi_i} = \frac{B_{\Pi} \times \sum_{i=1}^k R}{\sum_{i=1}^n R}, \quad (8)$$

де B_{Π_i} – підтримуючий бюджет для ЛРСР i -го типу моделі розвитку фінансового забезпечення ЛРСР;

$\sum_{i=1}^k R$ – сума рейтингів ЛРСР, що потребують підтримки.

7. Підтримуючий бюджет розподіляється між ЛРСР одного типу відповідно до їх рейтингу за рівнем фінансового забезпечення розвитку:

$$B_{\Pi_j} = \frac{B_{\Pi_i} \times R_j}{\sum_{i=1}^k R}, \quad (9)$$

де B_{Π_j} – підтримуючий бюджет j -ї ЛРСР, що належить до i -того типу моделі розвитку системи;

R_j – рейтинг j -ї ЛРСР за показниками фінансової забезпеченості розвитку.

Висновки і перспективи подальших розробок. Отже, оптимізація таким чином фінансових потоків бюджету розвитку ЛРСР, які потребують найбільшої підтримки або ж стимулювання, дозволить зменшити регіональні асиметрії їх фінансового забезпечення та зацікавити ЛРСР у збільшенні власної фінансової бази.

Список використаної літератури

1. Захарчук С. С. Фінансово-економічні проблеми функціонування туристичної галузі в Україні [Електронний ресурс] / С. С. Захарчук // Економіка. Управління. Інновації. – 2010. – № 1 (3). – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/zaharchuk.htm.
2. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>.
3. Аналітична записка «Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційної діяльності в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/816>.
4. Проект підтримки розвитку внутрішнього та в'їзного туризму в Україні – перший приклад державно-приватного партнерства в туризмі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.turmir.com/news_23477.html.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2014.